

Список використаних джерел

1. Сайт Національної поліції України. Фацевич О. «Взяли участь у конференції «Правосуддя, орієнтоване на постраждалих від гендерно зумовленого насильства»». URL: <https://npu.gov.ua/news/oleksandr-fatsevych-vziav-uchast-u-konferentsii-pravosuddia-orientovane-na-postrazhdalikh-vid-genderno-zumovlenoho-nasylstva> [Дата звернення: 20.11.2024]
2. Миронюк Т.В. «Правове регулювання запобігання гендерному насильству». URL: <https://lawscience.com.ua/web/uploads/pdf/document-121-132.pdf> [с. 121–132]
3. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text [с. 1–12]
4. Кримінальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n3411> [ст. 91-1]
5. Яценко А.М. «Обмежувальні заходи, що застосовуються до осіб, які вчинили домашнє насильство: порівняльний аналіз кримінального законодавства України й окремих європейських країн». URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/42283b0b-1c28-434a-848d-fea2b5d1910e/content> [с. 3–26]
6. Kodeks karny Rzeczypospolitej Polskiej. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19970880553/U/D19970553Lj.pdf> [ст. 39, 41a]
7. Тичина Д.М. «Європейська практика запобігання домашньому насильству». URL: <https://legalposition.umsf.in.ua/archive/2023/2/27.pdf> [с. 3–5]
8. L'attribution interministérielle de protection des femmes contre les violences et de lutte contre la traite des êtres humains. URL: <http://stop-violences-femmes.gouv.fr/-L'attribution-interministerielle-de,91-.html> [с. 1–6]
9. Дмитрашук О.С. «Зарубіжний досвід запобігання домашньому насильству». URL: <https://journal-nam.com.ua/index.php/journal/article/download/36/34> [с. 4–8]

*Кузьменко Ірина Дмитрівна, здобувачка ступеня вищої освіти бакалавра навчально-наукового інституту права та психології НАВС
Науковий керівник: Резнік Ю.С., старша викладачка кафедри кримінального права та кримінології навчально-наукового інституту права та психології НАВС, кандидатка юридичних наук*

ВІДМІННІСТЬ МІЖ ДОМАШНІМ НАСИЛЬСТВОМ, ГЕНДЕРНИМ НАСИЛЬСТВОМ І ЗВИЧАЙНИМИ ЗЛОЧИНАМИ ПРОТИ ОСОБИ

Сьогодні однією із актуальних питань, що потребують вдосконалення на державному рівні, як в Україні, так і в інших країнах світу, є домашнє насильство. Це серйозна соціальна проблема, яка не лише порушує основоположні права

людини, але й спричиняє небезпечні наслідки для особи, зокрема проблеми фізичного та психологічного здоров'я[2, с. 45–58]. Домашнє насильство призводить до глибоких порушень розвитку та соціалізації дітей, формує у них викривлену модель сімейних відносин, у яких агресія й приниження сприймаються як норма[3, с. 112–130]. Важливим фактором, який суттєво вплинув на поширення насильства в сім'ях, стала триваюча збройна агресія російської федерації, яка спричинила масову внутрішню міграцію, різке збільшення кількості внутрішньо переміщених осіб, поглиблення економічних труднощів і руйнування традиційних соціальних зв'язків, які раніше стримували ескалацію насильства в сімейному середовищі.

Насамперед варто зазначити, що домашнє насильство є особливою формою правопорушення, яка має місце у приватній сфері людських взаємин — у сім'ї, побуті чи між особами, які перебувають у близьких стосунках. Згідно зі статтею 1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 7 грудня 2017 року, домашнім насильством визнається будь-яке діяння фізичного, сексуального, психологічного або економічного характеру, що здійснюється в межах сімейних чи побутових відносин[1]. Ключовим аспектом тут є не лише факт заподіяння шкоди, а систематичність і специфічна залежність між кривдником і потерпілою особою. У таких випадках насильство часто має прихований, тривалий і циклічний характер, коли кривдник прагне повного контролю над життям, поведінкою та волею жертви[2, с. 48].

Домашнє насильство може проявлятися у різних формах. Фізичне насильство полягає у нанесенні тілесних ушкоджень, побиттях, штовханні, позбавленні сну чи їжі. Психологічне насильство включає приниження, образи, переслідування, погрози, ізоляцію. Економічне насильство проявляється у позбавленні фінансових ресурсів, контролі над доходами чи забороні працювати. Сексуальне насильство виявляється у примусі до інтимних дій або спробі принизити людину шляхом втручання у її статеву свободу. Усі ці форми можуть поєднуватися, створюючи комплексне явище, що руйнує психіку та соціальні зв'язки потерпілої особи[3, с. 115–120].

На рівні кримінального законодавства відповідальність за домашнє насильство закріплена у статті 126¹ Кримінального кодексу України, яка передбачає покарання за систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства щодо подружжя, колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває у сімейних чи близьких відносинах[4]. Таким чином, домашнє насильство має особливий суб'єктний склад, обмежене коло осіб, між якими існують чи існували емоційні або родинні зв'язки. Важливо, що законодавець визнає систематичність і тривалість таких дій як ключову ознаку складу злочину, що відрізняє його від разових конфліктних випадків чи звичайних побутових сварок[5, с. 36–42].

Іншу, ширшу категорію становить гендерне насильство. Воно охоплює будь-які дії, спрямовані проти людини саме через її стать, гендерну ідентичність або соціально сформовані уявлення про «чоловічу» чи «жіночу» роль у суспільстві. Відповідно до положень Стамбульської конвенції (Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству), гендерне

наси́льство — це порушення прав людини, яке вчиняється на основі дискримінаційних переконань, що одна стать є вищою чи має більше прав[6]. Такий вид насильства може відбуватися як у приватній, так і у публічній сфері, включаючи робочі місця, навчальні заклади, вулицю, цифровий простір тощо. Гендерне насильство не обов'язково передбачає фізичні ушкодження. Воно може мати форму словесних принижень, цькування, сексуальних домагань, примусу, економічної експлуатації або соціальної ізоляції[7, с. 59–63]. Його першопричина полягає у глибоко вкоріненій гендерній нерівності, коли соціальні ролі чоловіків і жінок визначаються не на основі рівності, а з позиції домінування[8, с. 57–60]. Звичайні злочини проти особи, своєю чергою, становлять класичну категорію кримінальних правопорушень, які передбачені розділом II Кримінального кодексу України. Їх об'єктом є життя, здоров'я, свобода, честь і гідність людини. До таких злочинів належать умисне вбивство (ст. 115), тяжкі чи середньої тяжкості тілесні ушкодження (ст. 121–122), погроза вбивством (ст. 129), зґвалтування (ст. 152), катування (ст. 127) тощо[9, с. 92–99]. Особливість звичайних злочинів полягає у тому, що вони можуть бути вчинені будь-якою особою щодо будь-якої іншої, без обов'язкових родинних чи побутових зв'язків.

На відміну від домашнього чи гендерного насильства, у звичайних злочинах проти особи відсутній системний чи дискримінаційний мотив. Вони не пов'язані із соціальною роллю потерпілої особи чи її положенням у родині. Це робить їх універсальною категорією кримінальних правопорушень, але водночас позбавляє того складного психологічного підтексту, який притаманний домашнім і гендерним проявам насильства[9, с. 95].

Як свідчить судова практика, у випадках домашнього чи гендерного насильства суди дедалі частіше звертають увагу не лише на факт завдання шкоди, а й на контекст поведінки кривдника. Так, у постанові Верховного Суду від 21 листопада 2024 року у справі № 557/356/23 наголошено, що навіть незначні, але систематичні прояви приниження, словесних образ чи обмеження свободи можуть кваліфікуватися як психологічне насильство[10].

З огляду на викладене, можна дійти висновку, що насильство як соціально-правове явище має багатогранний і комплексний характер. Домашнє насильство, гендерне насильство та звичайні злочини проти особи хоча й мають спільну рису — посягання на людину, її гідність, свободу чи тілесну недоторканність, — проте відрізняються за своєю природою, мотивацією та соціальним контекстом.

Розмежування цих понять має не лише теоретичне, а й практичне значення для правозастосовної діяльності, адже саме правильна кваліфікація діяння дозволяє обрати адекватний захід впливу, встановити справедливу міру відповідальності та забезпечити реальний захист прав потерпілої особи[11, с. 481–486].

Список використаних джерел

1. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07.12.2017 № 2229-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>
2. Толкач А. М., Мишаста К. Б. Латентність домашнього насильства. 2023, с. 45–58.

3. Іщенко Т. В. Розслідування домашнього насильства. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 81, 2021, с. 112–130.
4. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
5. Зінсу О. І. Домашнє насильство (ст. 126-1 КК України): деякі проблемні питання кримінально-правової кваліфікації. 2022, с. 36–42.
6. Стамбульська конвенція (Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству), ратифікована Верховною Радою України 20.06.2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text
7. Кириченко Т. С. Проблеми правового регулювання гендерного насильства в Україні та зарубіжних країнах. 2023, с. 59–63.
8. Куравська Н. Гендерні стереотипи як джерело гендерної дискримінації та сексизму. Збірник наукових праць: психологія, 22, 2018, с. 57–60.
9. Підгородинський В. М. Злочини проти честі та гідності особи (теоретично порівняльно-правове дослідження). 2020, с. 92–99.
10. Постанова Верховного Суду у справі № 557/356/23 від 21.11.2024. URL: <https://share.google/wU8nlzWiEXvVenlGR>
11. Щирба М. Ю. Заходи протидії формам домашнього насильства: вітчизняний досвід. Scientific notes of Lviv University of Business and Law, 41, 2024, с. 481–486.

*Куліченко Борис Олександрович, студент 1 курсу 5 потоку 18 групи Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Науковий керівник: Мазур В.В., доцент кафедри цивільного права Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка, кандидат юридичних наук, доцент*

КОМПЛЕКСНІ ПІДХОДИ ДО ПРОТИДІЇ ГЕНДЕРНОМУ НАСИЛЬСТВУ: МІЖНАРОДНИЙ, НАЦІОНАЛЬНИЙ ТА ЦИФРОВИЙ ВИМІРИ

За даними ООН, щонайменше 1 із 3 жінок у світі зазнавала фізичного або сексуального насильства протягом життя [1]. В Україні щороку фіксуються десятки тисяч звернень щодо домашнього та гендерного насильства, і ця цифра відображає лише частину реальних випадків [2]. Проблема дійсно масштабна, досліджуючи джерела, можна зрозуміти, що хоча в Україні є певні законодавчі напрацювання, але їх недостатньо.

Через гучні жажливі події, як війна та інші форс-мажори, увага від гендерного насильства зменшується, але воно саме не зникає. Практика показала, що традиційні інструменти часто не здатні протистояти багатьом інформаційним атакам, насамперед російським наративам (Гібридна війна). Аргумент полягає в тому, що два – український та російський – дискурси про гендер, сексуальність та війна мають сенс на тлі Європи та її гегемонних дискурсів про гендер та є взаємно